

Ο ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ Ι. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ

Θέλοντας να εμφανίσουμε και τις γνώμες των σοσιαλιστικών κύκλων για το Δραγούμη, παρακαλέσαμε τον Π. Χαλκό (Ι. Κορδάτο), πολιτικό άρθρογράφο του «Ριζοσπάστη» και μέλος της Κεντρικής Επιτροπής που διευθύνει το Σοσιαλιστικό Έργατικό Κόμμα (Κομμουνιστικό), να μας πει τη γνώμη του. Ο κ. Π. Χαλκός έγραψε το ακόλουθο άρθρο για το «Νουμά» :

Η άστική μας τάξη πρέπει να κλάψει ειλικρινά την τραγική δολοφονία του Ίωνα Δραγούμη (Ίδα). Έχασε έναν πολιτικό της από τους πιο διαλεκτούς, τιμους και ηθικούς. Ο αντιπολιτευόμενος άστικός κόσμος ίσως έχασε το μόνο πολιτικό άντρα που μπορούσε με τα ηθικά και πνευματικά του προσόντα να αντικρούσει και να πολεμήσει τη βενιζελική ιδεολογία. Ο τραγικός του θάνατος αφαιρεί από την άστική αντιπολίτευση το σημαντικότερό της παράγοντα και κλονίζει την Κυβέρνηση στο «φιλελευθερισμό της», που με την τελευταία αυτή πράξη των οργάνων της — μαζί με τόσες άλλες — ξεσκεπάζεται και στο Έξωτερικό ακόμα. Κοντά στους άστους θα ποίησε και μες τη γνώμη μας για τον Ι. Δραγούμη και θα κρίνουμε την πολιτική του σταδιοδρομία από τη δική μας άποψη, τη σοσιαλιστική. Θα γραφτούν πολλά, πάρα — πολλά για τον ευγενικό ΙΑΑ. Σ' αυτά θα προστέσουμε και έμεις τούτες τις γραμμές για την πολιτική του φυσιογνωμία που σημειώνει ένα σταθμό στην πολιτική ζωή του τόπου μας.

Στην επικράτεια παρουσίασε πολλές αντίφασες και άνομοιότητες. Στο βάθος όμως ο Ι. Δραγούμης είχε πάντα ο ίδιος — ο ΙΑΑΣ του «Νουμά», ο πατέρας του Έλληνικού Έθνικισμού, ο θεμελιώδης πατριώτης των Μακεδονικών, ο όνειροπόλος της Μεγάλης Ίδέας, ο άστος πατριώτης, που σκεδίαζε και όνειρευότανε την Ελλάδα στα γεωγραφικά όρια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

Μ' ένα μυστικισμό επίμονο πίστευε στην ύπεροχη της Έλληνικής φυλής. Από την πίστη του αυτή δεχότανε πως οι Έλληνες σοσιαλιστές δεν παραβλίνουνε τις άρχές τους αν ζητούσανε να κλιξουνε κυρίαρχο ρόλο στη Βαλκανική μέσα στα άλλα Σοσιαλιστικά Κόμματα. Πίστευε ακόμα ασε μια Βαλκανική Όμοσπονδία με πλατύτερο πρόγραμμα. Πάντα ξεκινούσε από μιαν ουτοπιστική ιδέα, πως ή θέληση μερικών ανθρώπων μπορεί να κάνει πολλά. Παραμέριζε πολύ τον οικονομικό παράγοντα στην κοινωνική εξέλιξη. Τελευταία μιλούσε για το Διεθνή Σοσιαλισμό μ' ένδιαφέρον. Έγραφε μάλιστα και στην «Αθηναϊκή» απαντώντας στον κ. Βενιζέλο, που είχε τις περιφημες και περίεργες και άνεπιστημονικές εκείνες θεωρίες στη Βουλή για το μπουλσεβικισμό, κι άρθρο με τον τίτλο «Τι είναι Σοσιαλισμός» (Νοέμβριος 1919) πολύ καλά και με ειλικρίνεια γραμμένο. Στην ίδια εφημερίδα έπιασε δημοσίευσε, απ' άφορμή την Έργατική Πρωτομαγιά, κι άλλα δυο άρθρα σχετικά με την παραγραμματική εξέλιξη του Έλληνικού Σοσιαλισμού. Κι όμως δεν πίστευε στο Σοσιαλισμό. «Ας λένε ότι θέλουνε μερικοί θεμασιές του. Η Αλήθεια είναι μία. Ο

ΙΑΑΣ — Δραγούμης είχε πάντα ο ίδιος ο Έθνικιστής, που πολέμησε το μεγάλο μας Σκληρό με επιμονή και πείσμα. Αν έδειχνε προσπάθεια τώρα τελευταία για το Σοσιαλισμό, το έκανε από ανάγκη. Η Γ' οσοική Έκπαιδευτική τον άνάγκασε να σταματήσει προσεχτικά μπρος στη Σοσιαλιστική Ίδεολογία, είδε πως ο Διεθνή Σοσιαλισμός δεν είναι Ούτοπία. Δεχότανε για το άπώτερο μέλλο την πτώση του άστικισμού, μα από ιδιοσυγκρασία και συντηρητικότητα άποδοκίμαζε τη βίαιη προλετάριακή Έπανάσταση. Στην «Πολιτική Έπιθεώρηση» μας είχε τη γνώμη του για τη Βαλκανική Όμοσπονδία. Συμφωνούσε σε μερικά σημεία ως προς το έξωτερικό πρόγραμμα με το Σοσιαλιστικό Έργατικό Κόμμα, αλλά στη βάση διαφωνούσε. Ήθελε τον Έλληνικό Σοσιαλισμό να κυριαρχεί, συλλογιότανε όλοτετα ουτοπιστικά και με ουτοπιστική αντίληψη ήθελε να συνιδιάσει σοσιαλισμό και έθνικισμό. Δύο ιδεολογίες ασυμβίβαστες έχρηκές, ριζικά αντίθετες. Σε όλες τις εκδηλώσεις του, κινιότανε, δρούσε, εργαζότανε, πολιτευότανε και συλλογιότανε μέσα στο άστικό πλαίσιο. Τον πρωθυπουργό Βενιζέλο τον έμισούσε σαν πολιτικό. Το πήρε και τάρκαρα γιατί ο Β. με ξένη δύναμη επιβλήθηκε εις τός και ή πολιτική του. Το λογάριαζε πολύ που οι συνταγματικές έλευτερίες τραλαπατηθήσανε από τους Βενιζελικούς. Έξαρχαχτηρίζε πολύ άσχημα τούς Βενιζελικούς κοινωνιολόγους που κολλήσανε στο βενιζελικό καθεστώς, και σε όρισμένες κρίσιμες στιγμές έσωτερικής όξύτητας δε θύλανε κραυγή διαμαρτυρίας. Είχε δίκιο, με τη διαφορά πως και οι αντιπολιτευόμενοι άστοι διανοούμενοι, έξδον από τον κ. Άλ. Βασιλέτσο, δουβαθήσανε στα άπαισία Νοεμβριανά. Το άσυχώρετο, το μεγάλο του λάθος, είναι πως όταν ξαναγύρισε στην Ελλάδα, έπειτα από την έξορία, έδωσε χέρι συνεργασίας σε πολιτικούς, που από κάθε άποψη σιβολίζανε την πολιτική καθυστέρηση κι άντιδραστικότητα. Σε μια τέτοια περικυκλωσία ο Ι. Δραγούμης δεν είχε καμιά θέση. Ήθελε από πολιτική διάσταση να τραθήξει μπροστά, σηκαιοφόρος προχωρημένων ιδεών. Ο Βενιζελισμός είναι χειροκπημένος στην έσωτερική του πολιτική. Στο έξωτερικό όμως ζήτημα είναι θριαμβευτής, αν κριθεί μέσα από την άστική του περιοχή. Δεν είχε όμως καμωμένος για μεγάλες πολιτικές χειρονομίες. Ήτανε πολιτικός «του μέλλοντος», τότε που τα πολιτικά πράματα θάνα κάπως εξέλιγμένα, του «παρόντος» όχι. Η δισταχτικότητα του άδινάτιζε πολύ τις πολιτικές του πράξεις, ενώ το πείσμα του τις ξεθάριζε. Το μίσος του κατά του Βενιζέλου κυριαρχούσε σε όλες τις πολιτικές του σκέψεις. Γι' αυτό, ενώ είχε όλα τα προόντα να γίνει ο πολιτικός όδηγητής των νέων ιδεών και να συντελέσει κι ο ίδιος στη νέα πολιτικοκοινωνική ζύμωση με κατασίνεχη θετική εργασία έπάνω στα προβλήματα της νεοελληνικής περικυκλωσίας, χνότανε μέσα στο βούρκο του αντιπολιτευτικού παιατοκομματισμού. Δεν ήθελε να παραδεχτεί πως ή θέση του ήτανε άλλου, ξεχωριστή μέσα στο άστικό πολιτικό περιβάλλο. — Έπαιρνε εις μοιραίο και άνωτάτω το γεγονός της «Ένωσης» όλων των άστων αντιπολιτευομένων. Πρέπει να ομολογήσουμε όμως, πως τώρα τελευταία άρχισε να σκέπτεται κάπως αντικειμενικότερα για την έσωτερική μας πολιτική κατάσταση και για τη σύνθεση της άστικής αντιπο-

λίττειας. Έχουμε λόγους να πιστεύουμε πως πολύ γρήγορα θάλλαζε ριζικά γνώμες και θά σήκωνε δική του αντιπολιτευτική σημαία. Η χειρονομία του αυτή θά είτανε άπλοχη για νέες πολιτικές ζυμώσεις με ξεκαθαρισμένες προγραμματικές κατευθύνσεις. Η τραγική του δολοφονία τον σταμάτησε άκριβώς στην πιο κρίσιμη περίοδο τής πολιτικής του ζωής. Στη στιγμή που θάπορεύσιζε άν πρέπει όρητικα να τραθήξει έμπρός. Τελειώνουμε τις λίγες αυτές γραμμές για τον τίμιο και εύγενικό πολιτικό αντίπαλο τής σοσιαλιστικής ιδεολογίας μας, που άν και δεν πίστευε σ' αυτήν, την έσεβότανε όμως πάντα. — Χρέος είναι σ' έμάς τους σοσιαλιστές να λέμε πάντα την αλήθεια και ν' άγωνορρίζουμε την ήθική αξία των αντιπάλων μας.

Π. ΧΑΛΚΟΣ

Ο ΙΔΑΣ

Στά 1916 τὰ Ἀλεξανδρειανὰ «Γράμματα» βγάλανε ἕνα φυλλάδιον, μὲ τὸν παραπάνω τίτλο, γραμμéνο ἀπὸ τὸ Δ. Π. Ταγκόπουλο. Ἀπὸ τὸ φυλλάδιον αὐτὸ ξανατυπώνουμε μερικὲς σελίδες, πού χαρακτηρίζουν τὸ ἔργο τοῦ Ἰδα :

Τὸ ἄρθρον, «Στὴν Πόλιν», μὲ τὴν ὑπογραφή «Γοξότης», δημοσιεύτηκε στὰ φύλλα 129 καὶ 130 (Γενάρης τοῦ 1905), στὴν ἐπιφυλλίδα, στίς τελευταῖες σελίδες μάλιστα, μὲ ψιλὰ τυπογραφικὰ ψηφία — ἀποδειξη τραγὴ πὼς δὲν τοῦδωσα καμιά σημασία — καὶ σημερὰ πού τὸ ξαναδιαβάω, ὕστερ' ἀπὸ δέκα χρόνια, λυπόμαι πού τὰ «Γράμματα» δὲ μοῦ παραχωροῦν ἀρετὸ τόπο, νὰν τὸ ξανατυπώσω ἐδῶ ἀλάεργο, γιὰ νὰν τὸ χαροῦνε καὶ ὅσοι τότε δὲν εὐτυχῆσαν νὰν τὸ διάβασουνε *.

Ὁ «Γοξότης» περιγράφει ἕνα ταξίδι τοῦ στὴν Πόλιν. Μὰ πόσο πρωτότυπα τὰ περιγράφει τὰ ὅσα βλέπει καὶ πόσο Ἑλληνικὰ τὰ βλέπει! Ποιεῖ γιὰ τὴ Ρωμαίικη κατάντια, μὰ καὶ ἐλπίζει στὴ ζωντάνια καὶ στὸ ξανάνησμα τῆς φυλῆς καὶ ἔτσι ἀνάκατα, πόνος καὶ ἐλπίδα, ξεχύνονται ἀπὸ τὴν πέννα τοῦ, πού καὶ πού καὶ ἕνας λυρισμὸς ὀλοσδιόλου δικὸς του, ὅπως ὀλοσδιόλου δικὸ τοῦ εἶναι καὶ τὸ ὕφος τοῦ. Ὁ πὸς πρωτότυπη ἢ σκέψη τοῦ, ἔτσι πρωτότυπο καὶ τὸ ὕφος τοῦ, πού ὅσο καὶ ἄ φαίνεται ἀμελημένο, πού ὅσο καὶ ἄ δείχνει πὼς ὁ νέος συγγραφεὺς δὲν προσέχει καθόλου, δὲ δίνει τὴν πραγματικότερη σημασία στὸ σμίλημα τῆς φράσης, μὰ μόνο προσέχει καὶ μόνο σημασία δίνει στὴν ἐξωτερικέψη τῆς σκέψης τοῦ, τὸσο αὐτὸ τὸ ὕφος παίρνει μὴ ὁμορφὰ δική του, γίνεται ὕ φ ὁ ς π ρ ο σ ω π ι κ ὀ, καὶ συνειθίζεται εὐκόλως καὶ ἀγαπιέται ἀπὸ κείνον πού τὸ προσέξει λίγο, καὶ ἂν τίχει μάλιστα καὶ νὰ μὴν τοῦ ἀρέσουνε τὰ ψευτοφαισιδώματα καὶ τὰ τάχα τεχνικὰ μεπερδέματα διαφόρων νεαρῶν ἐστέτ'.

Νά, μερικὰ κομμάτια ἀξιοσημείωτα:

«Ὅταν περνοῦσα, λέει, τὸν Ἑλλησποντο τὰ ξημέ-

(*) Τὸ πρῶτο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου τοῦ Ἰδα «Ὅσοι ζωντανοί», μὲ τὸν τίτλο «Πρωτὸν συναπάντημα», εἶναι περίληψη αὐτοῦ τοῦ ἀρθροῦ.

ρώματα, ὁ νοῦς μου στενοχωρημένος σὰν φυλακισμένος χτυποῦσε παντοῦ. Ἑλληνας ἔλεενοι οὐς σιχαίνονται!»

«... Μπαίνω στὴν Πόλιν μὲ ρωσικὸ πλοῖο. Μὲ τὸ ἄλλο πλοῖο μποροῦσα νὰ μπαίνω στὴν Πόλιν γιὰ νὰ νιώσω τελειωτικὰ τὸ ταπεινωμὰ μου ;»

«... Τὰ χρώματα αὐτὰ καὶ τὰ δέντρα τῆς Ἐθράκης θέλουν νὰ τὰ διάσουν Σλαβικοὶ τράγοι. Ποιὸς θά τὰ φυλάξει; Ἑλληνας ἔλεενοι, μήπως θά τὰ φυλάξετε σεις ;»

Νά, καὶ τοῦτο τὸ χαρακτηριστικὸ κομμάτι γιὰ τὰ Ἑρείπια, πού ὅσο εἶναι χρήσιμα, ὅταν πάνον τους στηρίζεται ἡ καινούρια ζωὴ, τόσο εἶναι ἀχρηστὰ καὶ θλαβερὰ σὰ θαρροῦμε πὼς μόνο τὸ προσκύνημά τους σώνει νὰ μᾶς κρατήσει στὴ ζωὴ. Οἱ πρόγονοι, ὅσο δοξασμένοι καὶ ἂν εἶναι, εἶναι ἀνίκανοι νὰ φροντίζουνε νὰ δημιουργήσουνε δική τους ζωὴ καὶ δική τους δόξα. «Χρῆσοι καὶ ἂν εἶναι οἱ τάφοι, τάφοι εἶναι», φωνάζει ὁ μεγάλος Παλαμάς. Νά πατᾶς στὴν ἱστορία καὶ νὰ τραβᾶς μπροστὰ, εἶναι θεάρεστο πᾶμα νὰ ξεθάβωνεσαι ὅμως στὴν ἱστορία καὶ νὰ τεμπελιάξεις, εἶναι ἀλέθριο. Ἔτσι τὸ θέλει καὶ ἔτσι τὸ νοιώθει τὸ προσκύνημα τῶν Ἀρχαίων ἢ δημοτικιστικὴ ἰδεολογία.

«Οἱ Τοῦρκοι, λέει, νιώθουν τὰ ἐρείπια καὶ τὴ σχέση τους μὲ τὴ ζωὴ. Στους τοίχους τοῦ ἀρχαίου, τοῦ Βυζαντινοῦ, ἀκουμποῦν τὰ σπῆτια τους καὶ ἐπάνον στοὺς πύργους ἀφίνον νὰ φυτρῶνουν δέντρα καὶ χαμόκλαδα. Δὲν τοὺς μέλει τοὺς ζωντανούς ποὺς ἔχει χτίσει τὰ ἐρείπια, οὔτε γιὰ τὴν ἄδιαφορία αὐτῆ εἶναι ἡ ζωὴ. Ἀντὶ νὰ γκερμίζον καὶ νὰ ξαναχτίζουν τοίχους, μεταχειρίζονται τοὺς κελιοὺς. Ἔτσι στὰ νεκροταφεῖα τους περνοδιαθαίνον σκύλοι καὶ ἄνθρωποι καὶ πατοῦν τὰ μνήματα γυναικες κάποτε κάδουνται ὄρες ἐκεῖ, ὅταν ὁ καιρὸς εἶναι καλός, καὶ κουβεντιάζουν καὶ λέγουν. Καὶ τὰ κυπαρίσσια δὲν εἶναι πένθημα καὶ ἡ πέτρινη στήλη τῶν τάφων πέφτουν μία μία καὶ σκεπάζονται ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τὰ θήματα καὶ ἀπὸ τὸ χῶμα τῆς βροχῆς καὶ τῶν ἀνέμων».

«... Πὼς ξέρουν, λέει ἄλλου, καὶ μεπερδεύουν τὴ ζωὴ οἱ ἄνθρωποι! Θὰ ἦταν τόσο ἀπλὴ χωρὶς αὐτοὺς καὶ τόσο βαθύτερη καὶ τόσο πιὸ ἀληθινή. Θὰ ἦμιον σὰν τὸ κῆμα, θὰ ἦμιον σὰν τὸ χορτάρι καὶ σὰν τὸν ἄνεμο καὶ σὰν τὸ βράχο. Δὲν εἶμαι ἄνθρωπος, ἀφοῦ οἱ ἄνθρωποι δὲ μ' ἀρέσουν. Μὰ ἐνῶ ἔπρεπε νὰ εἶμαι κατὶ ἄλλο, ἔχω τοῦ ἀνθρώπου τὴ μορφὴ καὶ ὅλα τὰ πράγματα μὲ ἀναγκάζουν νὰ πάγω στὴ θέση μου, νὰ κἀνω τὸν ἄνθρωπο, νὰ ζῶ σὰν ἄνθρωπος, νὰ εἶμαι ἄνθρωπος».

Καὶ τελειώνει ἔτσι :

«... Ἡ Πόλιν δὲν εἶναι ἡ Πόλιν ὅπως τὴν ἤξερα. Εἶμαι ἐ γ ὼ. Δὲν ὑπάρχει πιὰ ἡ Πόλιν. Στὴν Πόλιν ξύπνησαν καὶ ἄνηψαν μέσα μου ὅλες ἡ παλιές ἡ ταρχές μου καὶ ἀποκάηκαν καὶ δὲν ἀπέμεινε μέσα μου παρὰ ἡ στάχτη.

«Ἡμιον κουρασμένος καὶ ψυχρὸς καὶ κῆτταζα μὲ ἀπονία τὴν Πόλιν, ὅταν ἔβγανε τὸ πλοῖο ἀπὸ τὸ Βόσπορο καὶ ἴσως ἦμιον ἔτοιμος νὰ θελήσω μεγάλη ἔργα Ἑλληνικὰ γιὰ τὰ ἐρχόμενα χρόνια».